

ВІДГУК

доктора філософських наук, професора
Филипович Людмили Олександрівни на дисертаційне дослідження
ТАЦІОНА РАДИСЛАВА ІВАНОВИЧА
«МИРОТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНОЇ
ПРОТЕСТАНТСЬКОЇ ТЕОЛОГІЇ В УКРАЇНІ»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук
зі спеціальності 09.00.14 – богослов'я

Останнім часом в Україні до православної та католицької традиції осмислення актуальних суспільних проблем активно долучаються представники протестантизму. Прикриваючись тривалий час західноєвропейськими масивами теологічної літератури, яка рясно перекладалася російською і частково українською мовами, протестантські церкви нарешті виходять з пострадянського мовчання і пасивності в обговоренні насущних питань буття не тільки Церкви, а й всього суспільства.

Тема миротворення, миробудівництва, примирення відноситься саме до таких гарячих тем, беручи до уваги війну на Сході України, розділеність українського суспільства за різними ознаками, кризу християнського екуменізму, відсутність спільної моделі майбутнього для 40-мільйонного народу.

Український досвід концепцій примирення та практик миробудування доволі різноплановий. Існує багато ініціатив, проектів, які спрямовані на досягнення загальнонаціонального порозуміння. Тобто українське суспільство дозріло до усвідомлення необхідності конкретних дій щодо примирення різних політичних сил і соціальних груп, підходів та стратегій. Особлива роль тут належить релігійним організаціям, про що заявляє автор дисертації самим фактом її написання. Дисертанту цікаво, а чи має сучасна протестантська думка миротворчий потенціал? Чи здатні українські протестанти запропонувати Україні якісь конкретні теологічні напрацювання в умовах існуючого протистояння?

Відповідь оптимістична: так! Для реалізації поставленої мети і окреслених наукових завдань, автор залучає не тільки численні праці

богословів, але й світських академічних вчених, відомих експертів, що допомагає йому проаналізувати особливості наративного розділення в сучасному українському суспільстві, дослідити наявні дискурси, проекти та стратегії щодо наративного примирення в Україні. Він шукає відповіді на величезній джерельній базі, що робить його дослідження затребуваним не тільки релігійним, але й загалом світським середовищем.

Р.І.Тацун вводить в науковий обіг праці представників сучасної наративної теології (Джорж Струп, Стефан Критс, Стенлі Гауервоз, Томас Ніколас Райт, Александр Люсі-Сміт), які маловідомі українському читачеві, крім Поля Рікера. Таке масштабне використання європейської християнської думки підсилює теоретико-методологічну базу, на якій автор вибудовує свою концепцію. В цьому плані особливо цінним є розділ 1.3. «Методологічні основи тлумачення конфліктогенного і миротворчого потенціалу наративів у сучасній богословській герменевтиці», в якому автор аналізує процес становлення наративної теології як області теології, її досягнення та герменевтичні недоліки. Виявлені автором слабкі сторони методології використання наративу в рамках наративної теології (понятійний, герменевтичний, релятивістський) з успіхом можна використати і щодо більш широких методологічних полів дослідження.

Автор висловлює багато нових і цікавих ідей, пропозицій, які можуть конструктивно прислужитися примиренню українського суспільства. Він бачить невикористаний потенціал протестантської теології, яка напружувала багато важливих положень, випробувавши їх в інших історичних ситуаціях, в інших соціокультурних ареалах. Автор пропонує переосмислити досвіди інших країн, щоб подолати наративні суперечності українського соціуму. Однозначного схвалення отримує спроба автора виокремити найбільш конфліктні наративи українського суспільства, а також проаналізувати світських дискурс шляхів примирення конфліктних наративів. Автор виявив (правда, не зрозуміло, в який спосіб? через опитування, контент-аналіз спогадів учасників тих подій, вивчення архівних матеріалів тощо), що

найбільш «гарячою» проблемою у сучасній «війні пам'ятей» в Україні є питання ОУН-УПА. Можливо, автор і правий, говорячи, про найгарячішу точку гарячих дискусій, але ця тема точно не є базовою, оскільки розлам в сучасному українському суспільстві походить від більш глибокого наративу: зіткнення двох цивілізаційних парадигм – імперської / комуністичної і західноєвропейської / демократичної. Досі в свідомості західного українця образ сов'єтів асоціюється із насильством, антилюдяністю, ненавистю, крадіємством, приниженням людської гідності тощо, в той час як східняки сприймають радянську владу «освободителями» від гніту капіталістів, «спасителями» від бездушного Заходу; якщо перші свою боротьбу за незалежність України сприймають як героїзм, то другі – як зраду високим ідеалам соціальної справедливості. Автор справедливо зазначає, що такі наративи («запечатані») - «самодостатні, монологічні, тобто ніяким чином не відображують позицію протилежної сторони, вкрай однобокі, спрощені й міфологічні», будучи «своєрідним поневоленням мисленнєвого та мовного процесу».

Автор аргументовано критикує світські дискурси примирення конфліктних наративів, вважаючи недостатніми для досягнення суспільного примирення існуючих підходів - політичного і дидактичного. Вважаючи, що в межах світського дискурсу досі не озвучені дієві пропозиції щодо виходу з замкненого кола війн наративів, автор доводить доцільність переосмислення поняття примирення, мир із теологічної перспективи. Підтримуючи сподівання Р.Гаціона на миротворчий потенціал не тільки протестантизму, але й християнства загалом, невирішеним залишається питання: як цю конструктивну ідею (участі християн в миротворенні) донести до світського суспільства, до невіруючих людей, до представників влади, які не бачать чи не хочуть бачити інтелектуальної та організаційної ресурсності християнських церков, як переконати українське суспільство скористатися всіма можливими засобами (в тому числі і доброю волею протестантів) для встановлення миру в Україні.

Висловлюючи конкретні пропозиції, автор підкреслює необхідність працювати не лише в напрямку плюралізації, відновлення історичної правди, але й в напрямку подолання антропологічної кризи: трансформації сприйняття іншого, імплементації альтернативних цінностей, які б привели сторони в стан діалогічності й бачення перспективи спільного майбутнього.

Однозначної підтримки заслуговує і заявлена необхідність комплексної стратегії участі церков і релігійних організацій у миробудуванні (розділ 1.2). На жаль, автор не прописав, хто цю стратегію має розробляти і де гарантія того, що її приймуть і почнуть реалізовувати всі релігійні організації. Знаючи про поки нездолану непримиренність всередині православ'я, латентні конфлікти в католицькому середовищі, відсутність єдності по багатьох питаннях між протестантами, закрадається сумнів щодо можливості вироблення такої стратегії. Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО) як міжконфесійний дорадчий орган демонструє ситуативність колективних рішень, які приймаються, а ті, які можуть викликати незгоду, просто не озучуються. Хоча останнім часом рада демонструє все більш ясну позицію щодо суспільних подій, напр. Заклик до миру від 12.04, де засуджується безпрецедентне посилення угруповання військ Російської Федерації поблизу державного кордону України. ВРЦіРО звертається до всіх, у чийй владі та компетенції, зупинити вогонь і припинити обстріли та знайти в собі достатньо сили й відваги відновити задекларовані раніше зобов'язання щодо пошуку шляхів його мирного врегулювання. Питання: чи почують цей заклик владні і компетентні органи...

Висновок, до якого приходять Р.Тацюн, очевидний: стратегія участі Церков і релігійних організацій у миробудуванні є необхідним доповненням світського дискурсу з приводу проблеми. Він на основі розкриття релігійного дискурсу примирення пропонує конкретний алгоритм, який базується на трьох ключових правилах відносин із тими, хто нас оточує, а саме: «Почути! Зрозуміти! Діяти разом!» Кожне з правил передбачає наступні аспекти. Під стратегічним елементом *почути* маються на увазі два аспекти: визнання

правди та усунення стереотипів; під «зрозуміти» – діалог та прощення; під *діяти разом* – утвердження справедливості й спільні дії.

Але такі переконливі пропозиції, які закликають до необхідності переосмислення поняття примирення та розробки підходу до примирення, переосмислення самого поняття наративу з конструктивної, миротворчої перспективи, не утримують в собі головного елементу/механізму цього процесу переосмислення. Ким це все має переосмислюватися? Де адресат, до якого звертається автор? Де суб'єкт такої складної праці, як переосмислення?

Надважливим є II розділ «Загальні основи примирення у теоріях представників сучасної наративної теології», присвячений розгляду природи наративного підходу в теоріях представників наративної теології. Автор опрацьовує величезний науковий пласт літератури, узагальнюючи весь досвід осмислення західними богословами наративного підходу через виділення трьох функцій - об'єднуюча, проникаюча і функція продуктивної уяви. Докладно розписуючи особливості кожної з виділених функцій, Р.Тацюн фактично відкриває можливість осмислювати нашу історію з нових методологічних підходів, включаючи (вплетаючи) в наративну реальність сучасної України метафізичний вимір, перетворюючи ці наративи із «запечатаних» на «відкриті». Визначаючи такий загальний дискурс, автор не прояснює, як, за рахунок чого, якими силами, якими засобами можна трансформувати існуючі наративи.

Третій розділ «Актуалізація сучасними теологами біблійних наративів примирення і перспективи миротворчості в Україні» конкретизує загальнотеоретичні підходи розглядом біблійних наративів (нарратив Якова-Ісава, нарратив Йосипа-Юди та нарратив Христа – «Назаретський маніфест»). Цей матеріал, такий знайомий християнам, в роботі набуває нових конотацій. Автор дає в руки миробудівників історичні аргументи, які слід враховувати в процесі формування наративу примирення в українському контексті. Він впевнений, що імплементація наративного підходу як альтернативи чи доповнення до технічного чи догматичного підходів до примирення

прискорять саме примирення сторін. Р.Тацун пропонує три можливих сценарії примирення, які мають актуалізувати питання та цінності, що невід’ємні для формування наративів примирення в українському контексті наративного протистояння. Йдеться про пам’ять, правду, сповідання, прощення, справедливість, а також питання духовного виміру.

Вся робота сповнена надією на перспективи створення нової соціальної реальності, протилежної тій, що існує зараз в соціумі. Це можливо при активному включенні християн до справи національного примирення. Автор наполягає і доводить легітимність соціальної активності церков, які при вибудові своїх відносин з секулярним суспільством і владою мають базуватися на таких ключових моментах: теократичний світогляд, взаємна покірність, функціональне розділення, свобода совісті, місіонерське відособлення. Автор визначає конкретні форми діяльності Церкви - втілення пророчої, критичної ролі, спільні молитви, священницька дія, участь в комісіях/робочих групах із примирення – для формування наративу примирення та його успішної імплементації на загальнонаціональному рівні.

Крім високої оцінки змісту дисертації, приємно вражає кількість і якість апробацій головних ідей дисертанта. Його участь в міжнародних наукових заходах, зокрема в Докторському колоквиумі (Амстердам, Нідерланди) та низки Хорватських конференцій свідчить про вільне володіння англійською мовою, що робить його наукові презентації ефективними в комунікації з зарубіжними вченими.

Загалом дисертації відповідає вимогам, які висувуються до такого роду досліджень, основні положення повно висвітлені в авторефераті.

Крім вже зазначених вище запитань до автора, які можна вважати критичними зауваженнями у запитувальній формі, сформулюємо конкретні зауваги:

1. Нам не зовсім зрозуміла логіка структури дисертації. Другий розділ, який присвячений розгляду природи нарративного підходу в теоріях представників нарративної теології скоріше відноситься до теоретико-методологічної частини, де згадані автори можуть слугувати теоретичною базою для оцінки миротворчого потенціалу інструментарію нарративного підходу до примирення. Вважаємо, що цей розділ мав би органічно увійти до першого розділу, теоретико-методологічного за своїм характером.
2. Пропонуючи типологію нарративів на предмет миротворчої потенційності, зокрема закритий тип, із проникною обмеженістю та відкритий, автор не наводить прикладів, які б були надзвичайно доречними в цьому дослідженні.

Висловлені у відгуку дискусійні думки і рекомендації не знижують позитивної оцінки дисертації. Робота є творчою, оригінальною, затребуваною практикою українського життя. Тому можна зробити загальний висновок про те, що дисертація Тацюна Радислава Івановича «**Миротворчий потенціал сучасної протестантської теології в Україні**» є завершеним і самостійним дослідженням, містить значні наукові досягнення та відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (із відповідними змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.14 - богослов'я.

Офіційний опонент,
 доктор філософських наук,
 провідний науковий співробітник Інституту філософії
 імені Г.С. Сковороди НАН України
 професор

Л.О. Филипович

Л.О.Филипович

Ліоше Л.О. Филипович завідую.
Земний секретар Інституту філософії
імені Г.С. Сковороди НАН України.
Р.В. Самчук

